

УДК 355.551 (447)

М. М. Олексійчук

М. В. Андрусяк

О. В. Гапонов

В. Ю. Нетребко

М. М. Наумко

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ МЕТОДИК НАКОПИЧЕННЯ ВІЙСЬКОВО-НАВЧЕНИХ РЕСУРСІВ

Проаналізовані та розроблені напрямки досліджень щодо визначення обсягів накопичення ресурсу офіцерів запасу внаслідок їхньої підготовки у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, вимоги до кількісно-якісних характеристик зазначеної категорії військовозобов'язаних з урахуванням досвіду ООС (АТО) та результатів проведення часткової мобілізації. Здійснено аналіз наявних методик визначення обсягів накопичення офіцерського складу запасу за програмою підготовки офіцерів запасу. Визначено напрямки вдосконалення цієї системи з метою забезпечення потреб Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період та під час дії правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: *військово-навчений ресурс, доукомплектування, накопичення, обсяги підготовки, ресурс офіцерського складу.*

Постановка проблеми. Актуальність нашого дослідження обумовлена завданнями розвитку Збройних Сил (ЗС) України у контексті виконання положень Державної програми розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року.

Досвід проведення мобілізаційних заходів за останні роки переконливо показав важливість накопичення військово-навчених людських ресурсів військовозобов'язаних і призовників з метою комплектування посад, передбачених штатами воєнного часу [1, 2].

Під “накопиченням військово-навчених людських ресурсів” у цьому дослідженні розуміємо процес обліку, збереження та підготовки військовозобов'язаних і призовників за певними військово-обліковими спеціальностями з метою якісного доукомплектування військ (сил), розгортання додаткових формувань та поповнення втрат.

Процес накопичення військово-навченого людського ресурсу офіцерів запасу здійснюється шляхом виконання таких заходів:

– атестування військовозобов'язаних рядового, сержантського та старшинського складу, які мають вищу освіту за спорідненою військово-обліковою спеціальністю, до присвоєння первинного офіцерського звання

особам офіцерського складу “молодший лейтенант запасу”;

– атестування громадян України, які пройшли підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу при вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (ВНЗ та ВНП ЗВО), до присвоєння первинного військового звання особам офіцерського складу “молодший лейтенант запасу”;

– прийняття на військовий облік осіб офіцерського складу, звільнених з військової служби у запас до досягнення ними граничного віку перебування на військовому обліку у запасі.

Досвід проведення операції Об'єднаних сил (Антитерористичної операції на території Донецької і Луганської областей) [(ООС), (АТО)] показує, що основними джерелами комплектування військ (сил) офіцерським складом у сучасних умовах є:

– прийняття громадян України на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу (у тому числі тих, хто перебуває на військовому обліку після звільнення з військової служби у запас);

– призов офіцерів запасу на військову службу за призовом осіб офіцерського складу;

– призов офіцерського складу запасу на військову службу під час мобілізації, на особливий період;

– призначення випускників ВВНЗ з числа осіб курсантського складу і слухачів “Курсів Лідерства” та тримісячних курсів підготовки осіб сержантського складу з подальшим присвоєнням первинного офіцерського звання [3, с. 82]. При цьому підготовка офіцерів запасу у ВВНЗ та ВВП ЗВО залишається одним із основних напрямів забезпечення потреби ЗС України в офіцерському складі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як свідчить проведений нами аналіз, прийняття громадян України на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу забезпечує суттєве збільшення (більш ніж у п'ять разів) кількості осіб офіцерського складу ЗС України на відміну від призову офіцерів запасу на військову службу за призовом осіб офіцерського складу, який пов'язаний із підготовкою громадян у ЗВО. Так, протягом 2017 р. на військову службу за призовом було призвано 1,5 тис. осіб зазначеної категорії військовослужбовців, у 2018 р. – 1 тис. осіб [3; 4, с. 80].

Динаміка комплектування (доукомплектування) військ (сил) особами офіцерського складу залежить від кількісно-якісних характеристик військово-навченого людського ресурсу запасу та низки чинників (соціально-економічних, демографічних, політичних тощо). При цьому сучасна кількісно-якісна характеристика офіцерського складу запасу не повною мірою забезпечує потребу ЗС України у підготовлених офіцерах. Управління накопиченням ресурсів офіцерів запасу, а також досвід проведення шести черг часткової мобілізації свідчать про певний дисбаланс між потребою у ресурсах і фактичною наявністю.

Аналіз джерельної бази за тематикою нашого дослідження дає підстави стверджувати про відсутність наукових праць щодо визначення обсягів накопичення ресурсу офіцерів запасу внаслідок їхньої підготовки у ВВНЗ та ВВП ЗВО, чітких вимог до кількісно-якісних характеристик зазначеної категорії військовозобов'язаних з урахуванням досвіду ООС (АТО) та результатів проведення часткової мобілізації.

Більшість напрацювань вітчизняних дослідників за цією проблематикою припадають на період 2009–2012 рр. і

пов'язані із питаннями раціонального розподілу офіцерського складу, особливостями проходження служби у військовому резерві та вдосконаленням системи кадрового менеджменту у ЗС України [5, 6, 7]. Слід також згадати науково-дослідні роботи, пов'язані з розробкою шляхів ефективного використання кадрового потенціалу, які виконувалися науково-дослідними установами ЗС України протягом 2013–2014 рр.

Метою статті є проведення аналізу існуючих методик визначення потреби у військово-навчених ресурсах та обґрунтування обсягів накопичення й утримання ресурсів офіцерів запасу для потреб ЗС України внаслідок підготовки громадян за програмою підготовки офіцерів запасу у ВВНЗ та ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Як приклад розглянемо методику, розроблену на основі марковських (випадкових) процесів, яка застосовується для визначення додаткової потреби у військово-навчених ресурсах в особливий період.

Запропонована авторами математична модель відображує стан об'єкта дослідження, дає змогу визначити необхідну чисельність військово-навчених ресурсів за випадковою військово-обліковою спеціальністю з урахуванням таких показників, як: втрата військовозобов'язаними навичок; форс-мажорні обставини (хвороба, неможливість призову через об'єктивні причини, зміни у законодавстві тощо); відповідність кількісно-якісних характеристик резервістів військово-обліковій спеціальності; тривалість перерви між проходженням навчальних зборів офіцерами запасу та резервістами тощо.

Проте недоліком запропонованої методики є неможливість її використання для визначення необхідних обсягів підготовки офіцерів запасу. Також слід зауважити, що використання складних формул значно ускладнює проведення розрахунків працівниками служб персоналу всіх рівнів.

Під час формування Державного замовлення на підготовку офіцерських кадрів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів використовується методика формування замовлення з урахуванням потреби у резерві.

Сутність цієї методики полягає у тому, що потреба у підготовці офіцерських кадрів визначається як показник внутрішньої ротації офіцерського складу. Цей показник є сумарним показником тієї частини вакантних

посад офіцерського складу на всіх рівнях, який планується заповнити шляхом переміщення підготовлених офіцерів із нижчих посадових рівнів на вищі. За результатами таких переміщень вивільняється певна кількість посад найнижчого рівня, що підлягає заміщенню випускниками ЗВО. Така потреба розраховується за формулою

$$П_{понт}^{ВВНЗ} = П_{шт}^{персн} \times K_{понт}^{noc} \quad (1)$$

У цій формулі $П_{понт}^{ВВНЗ}$ – потреба у випускниках ВВНЗ та ВВП ЗВО на рік, на який вона планується;

$П_{шт}^{персн}$ – чисельність посад офіцерського складу за штатом на рік, у якому планується випуск офіцерів із ВВНЗ та ВВП ЗВО;

$$K_{понт}^{noc} = (П_{понт}^{noc} - П_{инп} \times X) / П_{шт}$$

де $П_{инп}$ – кількість офіцерів, призначених на посади i -го посадового рівня із сторонніх джерел (іншої структури, іншої ВОС тощо);

X – кількість посадових рівнів, задіяних у процесі ротації;

$$П_{понт}^{noc} = \sum_{l=1}^L П_{вид} \times X,$$

де $П_{вид}$ – кількість вільних посад на i -му рівні;

L – загальна чисельність ВОС.

Слід визнати, що викладена вище методика не може бути використана безпосередньо для розрахунку обсягів підготовки офіцерів запасу.

У методиці раціонального розподілу осіб офіцерського складу по посадах, що запропонована для визначення перспективних кандидатів для зарахування до резерву, використовується задача оптимізації, що наведено у [7]. Зокрема, розрахунки необхідно виконати за формулою

$$\sum_{i=1}^9 \prod_{l=1}^L Q_{il}^I \sum_{m=1}^M Q_{im}^D \Rightarrow \max, \quad (2)$$

де Q_{il}^I – значення i -го індикативного показника i -го кандидата на посаду;

$\prod_{l=1}^L$ – загальна кількість індикативних показників;

\sum_{im}^D – значення m -го диференційованого показника (D) i -го кандидата на посаду;

M – загальна кількість диференційованих показників;

$m = 1$ – загальна чисельність показників, за якими оцінюються кандидати.

Проте такий методичний підхід не забезпечує визначення раціональних обсягів підготовки офіцерів запасу у ВВНЗ та ВВП ЗВО України для потреб Збройних Сил у цілому.

Отже, за результатами проведеного аналізу встановлено, що методичний апарат, який застосовується нині у галузі дослідження проблем підготовки та утримання ресурсів офіцерів запасу, не забезпечує достовірності показників стану військово-навчених людських ресурсів запасу та прийняття обґрунтованого рішення щодо кількісно-якісних показників підготовки офіцерів запасу у вищих військових навчальних закладах.

Вважаємо за необхідне зупинитися на методі аналізу статистичних даних, який також є невід’ємною складовою системи управління ресурсами офіцерів запасу. Статистична інформація зазвичай є основою для ухвалення важливих управлінських рішень у цій сфері.

Процес розвитку і розбудови Збройних Сил України, активна участь українського війська в ООС на сході України супроводжуються постійною зміною (оптимізацією) організаційних структур військових формувань, що приводить до різких змін потреби у ресурсах офіцерського складу запасу.

За таких умов проблеми оцінювання стану ресурсів офіцерів запасу (РОЗ) та можливостей підтримання їх чисельності на рівні потреб з використанням методу статистичного аналізу (зокрема, канонічного аналізу), набувають особливої значущості.

Найважливішим завданням статистики при цьому є:

- вивчення кількісно-якісного складу РОЗ;
- узагальнення їхньої чисельності за визначеними категоріями;
- аналіз динаміки змін чисельності РОЗ;
- дослідження плинності офіцерів запасу і розроблення заходів щодо її зниження;
- прогнозування можливостей джерел поповнення потреби у РОЗ;
- виявлення резервів підвищення ефективності використання РОЗ.

У цьому контексті необхідно зауважити: основний недолік цієї інформації – відсутність даних стосовно потреби Збройних Сил у РОЗ.

Така ситуація зумовлена остаточною невизначеністю перспективного складу військ (сил), відсутністю затверджених варіантів перспективних штатів складу військ (сил) ЗС України, а також відсутністю детальної інформації про перспективний розподіл посад за військово-обліковими спеціальностями, штатними категоріями військовослужбовців. Тобто за таких обставин усі рішення щодо обсягів підготовки та накопичення у мобілізаційному людському ресурсі офіцерів запасу не будуть відповідати реальній потребі у РОЗ. Аналіз наявних статистичних даних у сфері накопичення та утримання РОЗ (табл. 1 і 2) також не повною мірою відповідає цим вимогам.

Як приклад проаналізуємо інформацію за двома військово-обліковими спеціальностями, яка характеризує вихідний потік офіцерів запасу із РОЗ в окремий момент часу.

У поданому вигляді ця інформація не може бути використана для прогнозування динаміки зміни обсягів підготовки та накопичення у мобілізаційному людському ресурсі офіцерів запасу, оскільки такий прогноз базується на двох показниках: знято (виключено) з військового обліку за планом; знято (виключено) з військового обліку поза планом. За відсутності конкретних показників припускаємо, що підставою для зняття (виключення) з військового обліку за планом є досягнення особами офіцерського складу граничного віку.

Таблиця 1

Зменшення кількості ресурсів у зв'язку із зняттям та виключенням з військового обліку

Код (номер) ВОС	Усього знято та виключено з військового обліку	Усього знято з військового обліку офіцерів запасу	Вибули на строк більше трьох місяців за межі України	Прийнято на службу до МВС	Прийнято на службу до СБУ	Всього виключено з військового обліку офіцерів запасу	Прийнято на військову службу у ЗС України та інші військові формування	Досягли граничного віку перебування у запасі	За іншими обставинами
021000	7947	2226	1852	303	71	5748	66	5376	306
021100	5038	599	518	47	34	3439	16	3014	409

Таблиця 2

Збільшення кількості ресурсів у зв'язку із взяттям на військовий облік

Код (номер) ВОС	Взято на військовий облік	Звільнено з військової служби у запас	Звільнено з інших військових формувань	Підготовлено у ЗВО	Прибуло із закордону	За іншими обставинами
021000	8582	939	444	5703	84	1412
021100	2092	317	83	1080	51	561

Аналогічно, не може бути використана для прогнозування зазначеної динаміки і надана у табл. 2 інформація щодо прибуття офіцерів запасу до складу РОЗ.

Зауважимо, що значний вплив на об'єктивність статистики щодо стану РОЗ (динаміки) спричинило незаплановане звільнення офіцерів із лав ЗС України, що відбулося у роки скорочення українського війська, результати якого значно ускладнили проведення часткової мобілізації.

Аналіз відтоку офіцерів у вказаний період часу свідчить про те, що поряд із звільненням з військової служби у зв'язку з проведенням організаційних заходів, основні підстави до звільнення були пов'язані із станом здоров'я та закінченням строку контракту. Обидві ці підстави формуються під впливом мотивів соціально-економічного характеру і не завжди можуть бути передбачені завчасно.

Непрогнозоване збільшення кількості офіцерів запасу не сприяє об'єктивному обґрунтуванню рішень щодо обсягу підготовки офіцерів запасу у ВВНЗ та ВВП ЗВО України для потреб Збройних Сил.

Таким чином, моніторинг процесу управління накопиченням ресурсів офіцерів запасу за наявною статистичною інформацією не повною мірою сприяє пошуку невикористаних резервів та запобіганню можливості виникнення диспропорцій між потребою ЗС України у ресурсах офіцерів запасу.

За основний параметр, який характеризує процес управління накопиченням РОЗ, доцільно прийняти допустимий коефіцієнт накопичення РОЗ – показник відповідності чисельності ресурсів офіцерів запасу потребі ЗС України у цих ресурсах на военний час. Оскільки у класичному розумінні цей параметр не завжди може відповідати одиниці, його нижня межа нормується до величини достатності для виконання Збройними Силами покладених на них завдань у военний час. Верхня, критична межа, практично не визначається.

Разом із цим слід зазначити, що перевищення наявності чисельності ресурсів офіцерів запасу над їх потребою зумовлює появу надлишкових ресурсів, на утримання яких спрямовуються значні кошти. Це спонукає до мінімізації надлишкових ресурсів завдяки їх перепідготовці на ті ВОС, які мають потребу у додаткових ресурсах на цей час, та коригування уже визначених обсягів підготовки у ВВНЗ та

ВВП ЗВО. Зазначене дає підставу до визначення ще одного параметра управління накопиченням та утриманням ресурсів офіцерів запасу – ступеня використання вільних ресурсів споріднених ВОС.

Потреба Збройних Сил України в офіцерах запасу на военний час визначається як чисельність офіцерів запасу, яка необхідна для створення стратегічних резервів, доукомплектування військових формувань до штатів воєнного часу, розгортання додаткових формувань і поповнення втрат діючих військ [8].

Отже, потреба характеризується двома показниками, зокрема:

1) покриття мобілізаційного та поточного (тимчасового) некомплекту – чисельність офіцерів запасу, необхідна для створення стратегічних резервів, доукомплектування військових формувань до штатів воєнного часу, розгортання додаткових формувань;

2) компенсаційна потреба – чисельність офіцерів запасу, необхідна для поповнення втрат під час бойових дій.

Покриття мобілізаційного та поточного (тимчасового) некомплекту визначається за такими показниками, як:

– чисельність офіцерського складу військових формувань за штатом воєнного часу;

– чисельність офіцерського складу військових формувань за штатом мирного часу;

– некомплект офіцерів військових формувань, визначений штатами мирного часу.

Компенсаційна потреба військових формувань визначається за результатами прогнозування втрат особового складу під час бойових дій. Це прогнозування здійснюється з урахуванням досвіду ведення бойових дій та результатів моделювання бойових дій з використанням відповідних методик.

Крім того, практичний досвід комплектування військ (сил) офіцерським складом під час проведення операції ООС (АТО) показав, що наявний критерій визначення дефіцитних військово-облікових спеціальностей не відповідає потребам сьогодення.

Статистична інформація, якою володіє на цей час суб'єкт управління накопиченням та утриманням ресурсів офіцерів запасу (Головне управління персоналу ГШ ЗС України), не повною мірою сприяє об'єктивному обґрунтуванню рішень щодо обсягу підготовки офіцерів запасу у ВВНЗ та ВВП ЗВО України для потреб Збройних Сил.

Висновки

За результатами проведеного аналізу встановлено, що питання стосовно обґрунтування оптимально-необхідних обсягів накопичення військово-навчених ресурсів (у першу чергу осіб офіцерського складу запасу) для забезпечення підтримання структури і чисельності офіцерів запасу за всіма військово-обліковими спеціальностями на рівні, достатньому для забезпечення доукомплектування військ до штатів воєнного часу, розгортання додаткових формувань і поповнення втрат діючих військ, потребує дослідження.

Методичний апарат, який використовується у сфері управління ресурсами офіцерів запасу, не повною мірою забезпечує проведення об'єктивного аналізу стану накопичення ресурсів та прийняття обґрунтованих рішень стосовно обсягів додаткових ресурсів, необхідних для компенсації диспропорції між потребою у ресурсах та їх наявністю.

Відповідно, потребує вдосконалення методика визначення обсягів підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу на базі ВВНЗ та ВНП ЗВО України, що може бути подальшим науковим дослідженням.

Перелік джерел посилання

1. Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку : Закон України № 3543-ХІІ, 1993 (зі змінами). Київ : Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12> (дата звернення: 01.03.2020).

УДК 355.551 (447)

Н. Н. Олексійчук, М. В. Андрусак, А. В. Гапонов, В. Ю. Нетребко, М. Н. Наумко

АНАЛИЗ СУЩЕСТВУЮЩИХ МЕТОДИК НАКОПЛЕНИЯ ВОЕННО-ОБУЧЕННЫХ РЕСУРСОВ

Проанализированы и разработаны направления исследований по определению объемов накопления ресурса офицеров запаса вследствие их подготовки в высших военных учебных заведениях и воинских учебных подразделениях заведений высшего образования, требования к количественно-качественным характеристикам указанной категории военнообязанных с учетом опыта ООС (АТО) и результатов проведения частичной мобилизации. Проанализированы имеющиеся методики определения объемов накопления офицерского состава запаса по программе подготовки офицеров запаса. Определены направления совершенствования этой системы с целью обеспечения потребностей Вооруженных Сил Украины и других воинских формирований в особый период и во время действия правового режима военного положения.

Ключевые слова: *военно-обученный ресурс, доукомплектование, накопления, объемы подготовки, ресурс офицерского состава.*

2. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України № 2232-ХІІ, 1992 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 01.03.2020).

3. Біла книга України 2017. МО України. Київ, 2018. 152 с.

4. Біла книга України 2018. МО України. Київ, 2019. 172 с.

5. Телелим В. М., Приходько Ю. І. Проблемні питання подальшого розвитку системи військової освіти. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ : НУОУ, 2012. Вип. 5 (30). С. 134–140.

6. Середенко М. М., Фуртес О. О., Єфімов Г. В. Аналіз втрат мобілізаційних ресурсів, напрямки та перспективи розвитку системи комплектування Збройних Сил України військовозобов'язаними та резервістами. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. Харків : ХУПС, 2013. Вип. 4 (37). С. 28–34.

7. Романченко І. С., Артюх В. М. Методика раціонального розподілу осіб офіцерського складу по посадах. *Системи озброєння і військова техніка*. 2009. Вип. 2. С. 166–171.

8. Про затвердження Концепції військової кадрової політики у Збройних Силах України на період до 2020 року : наказ МО України від 26.06.2017 р. № 342. URL: http://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/342_nm_2017.pdf (дата звернення: 02.03.2020).

Стаття надійшла до редакції 12.12.2019 р.

UDC 355.551 (447)

M. Oleksiichuk, M. Andrusiak, O. Haponov, V. Netrebko, M. Naumko

ANALYSIS OF EXISTING APPLICATION OF ACCUMULATED MILITARY TRAINING METHODS

In recent years the experience of conducting mobilization events has convincingly demonstrated the importance of accumulating importance of military-trained specialists assigned to positions required in a state of war, which is conditioned by objective development process of Armed Forces of Ukraine, active soldier participation at Joint forces operation in the East of Ukraine, and as a result there is a persistent need of optimizing military formations and task forces.

The main sources of officers in modern conditions are: hiring Ukrainian citizens for military service under a contract of officer's staff, reserve officers draft call, appointment to the post of graduates of higher military educational establishments.

Officer recruitment depends on quantitative/qualitative characteristics of a military-trained human resource reserve, factors of socio-economic, demographic, political nature. The experience of conducting six phases of partial mobilization indicates a certain imbalance between the resources required and their actual availability. In addition, the quantitative/qualitative characteristics of reserve officers do not fully satisfy the need for trained officers, which, raises the issue of increasing the efficiency of using both available and perspective methods of accumulating military-trained personnel in accordance with army needs.

This work presents calculated and analyzed research directions for determining the amount of officers reserve accumulation through training in Higher military educational establishments and military training units' higher education institutions, requirements for quantitative/qualitative characteristics of the specified category of military personnel, taking into account the experience of the Joint Forces Operation (formerly anti-terrorist operation) and the results of conducting partial mobilization, also the existing methods for determining the amount of officers in the reserve by the training program for the officers of the reserve are analyzed. The directions for improvement of this system with the purpose of providing the needs of the Armed Forces of Ukraine and other military formations during the heightened tensions and legal state of martial law are determined.

Keywords: *military-trained resource, additional staffing, accumulation, extend of training, resource of officers.*

Олексійчук Микола Миколайович – начальник відділу роботи з офіцерами запасу управління кадрового забезпечення офіцерським складом Головного управління персоналу Генерального штабу Збройних Сил України
<https://orcid.org/0000-0003-3581-9553>

Андрусяк Марк Володимирович – начальник управління кадрового забезпечення офіцерським складом – заступник начальника Головного управління персоналу Генерального штабу Збройних Сил України
<https://orcid.org/0000-0003-3732-3578>

Гапонов Олексій Володимирович – заступник начальника відділу роботи з офіцерами запасу управління кадрового забезпечення офіцерським складом Головного управління персоналу Генерального штабу Збройних Сил України
<https://orcid.org/0000-0002-7742-1159>

Нетребко Віталій Юрійович – старший викладач кафедри вогневої підготовки Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
<https://org/0000-0003-2387-8943>

Наумко Михайло Миколайович – викладач кафедри управління повсякденною діяльністю військ та тилового забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
<https://org/0000-0002-4482-2511>